

Alle mulige vilde ting

Et nedslag i ny materialitetsfilosofi

Til tingene, til verden og til helvede med forsigtigheden. Ny materialitetsfilosofi forsøger at finde nye måder at vise og analysere menneskets radikale indlejring i sin omverden.

ADAM BENCARD

Tingenes vitale kraft

I en sidebemærkning i bogen *Vibrant Matter: a political ecology of things* nævner den politiske filosof Jane Bennett et dobbelt-blindet, placebo-kontrolleret, randomiseret forsøg fra 2002, hvor 231 unge indsatte i et engelsk fængsel fik forskellige kosttilskud (BENNETT, 2010: p. 41). Efterfølgende kunne en 35 % nedsættelse af disciplinære straffe måles blandt de fanger, der havde fået ekstra omega-3 fedtsyrer. Pointen er ikke, at der er en mekanisk kausalitet på spil – omega 3 fedtsyrer er ikke en automatisk nøgle til roligere fængsler – men snarere et mere grundlæggende spørgsmål om hvem det egentlig er, der gør noget? Er det fedtet, fangerne, fængselssystemet eller forskerne?

Helt nye forsøg med mus viser, at deres sociale opførsel ændrer sig afhængigt af sammensætningen af deres tarmbakterier (DESBONNET, 2013). Er vores sociale opførsel betinget af vores tarmbakteriers velbefindende? I voksne mennesker er der ti gange så mange celler fra mikroorganismer (mest bakterier), end der er af vores egne celler, og næsten 100 gange så meget DNA fra mikroorganismer, end der af vores eget DNA (CRYAN & DINAN, 2012). Vi er altså befolket af organismer, som indgår i komplicerede reaktioner med vores egen organisme, men som videnskaben kun lige er begyndt at forstå – organismens komplicerede indre liv er måske i høj grad et samarbejde mellem interne og eksterne spillere. Er selvet og vores handlinger et distribueret samarbejde? Ligger det og flyder rundt et sted

ILL. 1

Courtesy Medicinsk Museion, København. Foto: Morten Skovgaard

mellem hjernen, maven og tarmbakterierne? Og hvad betyder det for vores politiske og sociale liv og handlen, hvis det gør?

Er vi, i større grad end vi havde forestillet os, indlejret i verdens materialitet? Den slags spørgsmål trænger sig på i disse år; også i filosofien. I de sidste ti år er der kommet en bølge af værker, der på den ene eller den anden måde forsøger at artikulere, hvad en mere materiel forståelse af verden og menneskets placering i den betyder (COOLE & FROST, 2010). Interessen for materialiteten udspilles på mange fløje - over feministisk materialitetsteori, materialitetsstudier i antropologi og museologi, til kulturgeografi og meget mere. Selvom der er fællestræk, er det er ikke så meget en samlet bevægelse, som det er en begivenhed – en tidsånd¹.

I denne artikel vil jeg forsøge at belyse lidt af hvad der er på spil i den nye materielle filosofi ved hjælp af en læsning af et nyere værk: Jane Bennetts *Vibrant matter – a political ecology of things* (BENNETT, 2010). Værket er ikke valgt, fordi det nødvendigvis er det klogeste, det mest originale eller det

mest analytisk korrekte; det er i højere grad valgt, fordi det er symptomatisk for et vigtigt spor i den materialitetsfilosofiske tidsånd. Det udtrykker et (af mange forskellige) forsøg på at afsøge måder, hvorpå filosofien kan bryde ud af det, der bliver set som en overfokusering på forholdet mellem subjekt og objekt, og i stedet finde andre veje mod en fladere ontologi og en ny placering af mennesket i den materielle verden. For at komme pointen i forkøbet, så er der ikke i sig selv noget nyt i at tænke over det materielle, men den globale situation vi befinder os i synes at skærpe nødvendigheden af og trangen til at gøre det netop nu.

Filosofien ud af hovedet!

Bølgen af nye materialismer² i filosofien tyder på et opsparet behov for at sige noget om verden omkring os som noget andet end afspejlinger af den menneskelige forestillingsverden. Der er en sult efter genstande, ting, det virkelige, om alt det der ligger uden for vinduet og uden for vores hoveder. En måde at forstå det behov kan man finde ved at gengive en bestemt fortælling om filosofiens historie.

Fortællingen lyder sådan her: I 1781 sker der noget afgørende for vestlig filosofi. Immanuel Kants *Kritik af den rene fornuft*, et af hovedværkerne i den vestlige filosofiske tradition, bliver udgivet. I værket reagerer Kant på David Humes radikale skepticisme, som han fremførte i værket *En afhandling om den menneskelige natur*, ved at vende op og ned på en central filosofisk forestilling: at sindet eller bevidstheden skal forstås som et resultat af indtryk udefra. I stedet foreslår Kant, at det forholder sig omvendt: vores bevidsthed strukturerer verden *for os*.

I denne særlige fortælling om filosofiens historie, fører Kants revolution dog en stor skygge med sig. Under dens vinger bliver filosofisk udforskning reduceret til udelukkende at forholde sig til en enkelt relation: Forholdet mellem menneske og verden. Kant benægter ikke, at verden findes, men blot at den, på egne vilkår, for altid er udenfor vores rækkevidde. Vi kan ikke vide noget om verden *an sich*, der er et uoverstigeligt kvantespring mellem os og verden. Men til gengæld kan vi vide noget om, hvordan vi ved noget. Og ikke alene medfører Kants tanker en sådan indsnævring af det filosofiske foretagende, men den indebærer også en gennemgribende skævvridning i

forholdet, fordi alting kommer til at foregå på den menneskelige bevidstheds vilkår. Den ydre verden bliver reduceret til et skyggespil, til scenehenvisninger, der sætter gang i den centrale handlende enhed i universet: Det menneskelige subjekt. Verden og tingene i den bliver, i alle praktiske henseender, produkter af den menneskelige bevidsthed, og filosofien bliver udelukkende til en undersøgelse, af hvordan de bliver skabt for os, af os.

Filosofien siden Kant har derefter, ifølge fortællingen, postuleret den ene forklaringsmodel for 'menneske-verden-forholdet' efter den anden – uanset om filosoffer har ment, at det var sproget, symboler, tegn, sociale kræfter eller diskurser, så har én ting stået fast: Verden som vi kender den tilpasser sig menneskets strukturer. At ville undersøge verden an sich er en farlig vildfarelse. Det ville være at arbejde ud fra den fejlagtige tro, at strukturerne er derude, når det faktisk forholder sig sådan at det er os, der påfører strukturerne på verden.

Til tingene, til verden, og til helvede med forsigtigheden

For at redde sig ud af den skeptiske storm og op en tør, analytisk strand, ofrer filosofien altså de store vidder – verden udenfor vinduet. Den ender med at arbejde sig længere og længere op i elfenbenstårnet. Som filosofen Graham Harman skriver: »Den ikke-levende verden bliver kastet bort, som var den blot støv eller murbrokker (...) alt i mens filosofierne mundhugges om den blotte mulighed for 'adgang' til verden, så æder hajer tunfisk og isbjerge smadrer ind i kysten« (HARMAN, 2010: p. 94).

Den ovenstående fortælling om filosofien finder man blandt andet i den franske filosof Quentin Meillassoux's *Après la finitude* fra 2006. I værket benævner han den tilstand, som filosofien efter Kant ender i for korrelationisme, defineret som »En idé ifølge hvilken vi kun har adgang til korrelationen mellem tænken og væren, og aldrig til de to elementer uafhængigt af hinanden« (MEILLASSOUX, 2009: p. 5). Uden at gå ind i en større diskussion af fortællingen (der har sine egne omfattende fortegnelser), så giver den en del af forklaringen på, hvorfor den filosofiske tidsånd indeholder et opsparet behov for at sige noget om den materielle verden – det ligger

ILL. 2 (MODSATTE SIDE)

Courtesy Medicinsk Museion, København. Foto: Morten Skovgaard

implicit i titlen på Meillassoux's bog *Après la finitude*. Der har været en trang til at kaste forsigtigheden overbord og spekulere vildere; Meillassoux taler for eksempel om filosofiens tab af »the great outdoors«, »det store verden udenfor«, »som tanken kunne udforske og med rette føle sig på fremmed grund – på alle måder et andet sted« (MEILLASSOUX, 2009: p. 7). Det således passende at en vigtig del af denne nye filosofi har fået betegnelsen 'spekulativ realisme' (BRYANT, SNRICEK & HARMAN, 2011). Betegnelsen dækker absolut ikke over en fælles filosofisk fremgangsmåde eller analytisk perspektiv, men blot en fælles fjende i korrelationismen. De har ingen fælles sag, blot et fælles kampråb: Til tingene, til verden, og til helvede med forsigtigheden.

Den materielle verdens udfordring

Verden er fyldt med stamceller, elektricitet, mad, affald, metaller, bakterier og nærmest uendelige lister af ting, der på hver deres komplicerede måder er afgørende for de former, livet tager (menneskeligt og andet). Men så snart alle disses tings effekter og handlinger dukker op i offentlige og politiske kontekster, bliver de repræsenteret ud fra menneskets humør, handlinger og betydningsverden. Denne hurtige ombytning er med til at opretholde en forestilling om at vi har magten over alt det, der er derude. At det er os, der gør noget, mens resten af verden skulper uformående rundt. Men hvordan kan man prøve at komme uden om et dybt forankret syn på det materielle som noget passivt? Hvordan kan man bryde de vaner, der får os til automatisk at dele verden op i døde ting og levende væsner? Og hvorfor er det vigtigt at gøre?

Der er brug for nye redskaber til de udfordringer, en materiel forståelse af verden byder på. I indledningen til antologien *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics* skriver redaktørerne at den nye materielle filosofi og teori blandt andet følger fra erkendelsen af, at den tekstuelle tilgang som den kulturelle vending og social konstruktivismen stod for fra 1980'erne og frem på mange måder er blevet utidssvarende. De kan, føler mange, ikke give os nyttige værktøjer til at forstå udfordringer som klimaforandringer, bioteknologi og den globale politiske økonomi; de modsvarer ikke de omformuleringer af livet og det materielle som moderne molekylærbiologi, partikelfysik og kompleksitetsteori har udviklet. Der er brug for ny filosofi,

nye politiske og etiske teorier: »Med tanke på den truende klimakatastrofe, og den stigende indfiltrering af teknologi i verden og hverdagen (og I vores egne kroppe), virker det tvivlsomt at sætte sit lid til at anti-realistiske filosofiske positioner kan håndtere de udviklinger. Faren er endvidere, at den dominerende ikke-realistiske afart af kontinental filosofi ikke blot har nået et punkt, hvor den ikke giver udbytte længere, men at den nu decideret nedsætter filosofiens evner i vores tid« (LEVI, SRNICEK, HARMAN, 2011: p. 3).

Det er i denne kontekst at Bennetts *Vibrant Matter* vil blive læst i denne artikel. Jane Bennett er professor i politisk teori ved Johns Hopkins, og det er da også et grundlæggende politisk projekt, der snor sig sammen med hendes filosofiske læsninger i *Vibrant Matter*. Bogen er et forsøg på at bruge filosofisk tænkning til at forfølge et centralt spørgsmål: Hvordan ville vores politiske stillingtagen til offentlige problemer ændre sig, hvis man forsøger at tage en vitalitet, der også inkluderer det ikke-menneskelige, alvorligt? Hun definerer denne vitalitet således: »En egenskab i ting – mad, salgsvare, stormvejr, metaller – ikke blot til at forhindre eller blokere menneskers vilje og planer, men også til at handle som quasi-agenser eller kræfter, der har deres egen retninger, egenskaber og tendenser« (BENNETT, 2010: p. viii). Hun forsøger at artikulere en 'vibrant materiality', en vital eller livskraftig materialitet, der løber rundt om og igennem os. Bogen er et forsøg på at se hvordan politiske analyser ud, hvis man forsøger at tage tingenes kraft alvorligt. Hun skriver sig således eksplicit op mod en Hegeliansk-Marx-Adorno-inspireret materialitetstænkning, hvor man forfølger magtens fysiske spor for at afsløre sociale hegemonier (BENNETT, 2012: p. xiii). I stedet vil hun give mere magt til tingene som aktive, effektskabende enheder. At orientere sig i mod det materielle er for hende en måde at finde nye etisk rettesnore og dybere forståelser af de slags væsner, vi er. Det gør hun gennem en række filosofiske analyser, der inddrager emner som stamcelleforskning, strømnedbrud, fedmeepidemier og madpolitik.

Agens, vitalitet og assemblager

Bennett tilhører en linje af filosoffer, der går igennem Bruno Latour, Gilles Deleuze og Félix Guattari, Manuel de Landa og Michel Serres. Selvom hun ikke skriver direkte henvendt til teoretikere indenfor spekulativ realisme

eller objekt-orienteret ontologi, men hendes bog har klare sammenfald med den³. Hun vil forsøge at skrive en politisk filosofi baseret på en udvidelse af hvem, der gør noget i de materielle netværk, der udgør verden omkring os. Hun følger Deleuze og definerer livet som »et interstitielt felt bestående af ikke-personlige, ikke-menneskelige kræfter, bevægelser, tendenser og udviklingsbaner« (BENNETT, 2010: p. 61). I forsøget på at vise det materielles vitale kraft laver Bennett en syntese mellem Latour og Deleuze & Guattari – en slags procesorienteret materialitetsfilosofi. Materielle enheder er ’assemblager’, sammensatte systemer af kræfter og materialiteter, der interagerer med andre assemblager og danner større netværk. På denne måde bliver menneskelig agens kun mulig inden for et større materielt felt af kroppe og effekter: »Effekt eller agens afhænger altid af et samarbejde mellem eller en interaktiv interferens af mange kroppe eller kræfter« (BENNETT, 2012: p. 21). For Bennett, som for Deleuze, er alle kroppe blot midlertidige ’stivnelser’ af materialitet, der altid er i en tilblivelsesproces.

Spørgsmålet om hvem der ’gør noget’, kan altså, for Bennett, besvares med et distribueret, relationelt netværk, hvor der aldrig er et simpelt svar på hvem, der gør hvad. Agens er distribueret, og Bennett er ikke bange for at tilskrive ikke-menneskelige aktører en stor grad af agens i sine analyser. Det er en bevidst strategi for hende. Hun beskriver det selv uden så meget omsvøb: »Jeg vil fremhæve, endda overbetone, det bidrag til agens som ikke-menneskelige kræfter leverer (...) i et forsøg på at modvirke de narcissistiske reflekser indbygget i menneskelig sprog og tanke« (BENNETT, 2010: p. xvi). Hun antropomorferer altså som strategi for at bringe nye analyser på banen. Menneskelig agens foregår altid i et større materielt kredsløb, også selvom det for os kan føles anderledes. Og Bennetts insisteren på det materielles agens er en måde at komme ud af den evige grænsedragning mellem dem og os. Hun forsøger på den måde at gøre verden mere som os, for til sidst at komme ud på den anden side, og vise at vi er mere materielle ligesom verden: »Jeg er en materiel konfiguration, duerne i parken er materielle konfigurationer, virusserne, parasitterne og tungmetallerne i min krop og i duernes kroppe er materialiteter, ligesom neurokemikalier,

ILL. 3 (MODSATTE SIDE)

Courtesy Medicinsk Museion, København. Foto: Morten Skovgaard

orkanvinde, E. coli og støvet på gulvet er det« (BENNETT, 2010: p. 118). Agens opstår i en distribueret sværm af vitaliteter, og årsagerne til hændelsesforløb skal findes i de relationer, der er mellem de enkelte dele, der udgør den pågældende sværm.

Som eksempel på en sådan materiel assemblage nævner Bennett et gigantisk strømnedbrud, der ramte 50 millioner amerikanere i 2003, og kortvarigt lukkede end 100 kraftværker og 22 atomreaktorer. Det elektriske system er i Bennetts optik en

(...) sprængfarlig blanding af kul, sved, elektromagnetiske felter, computerprogrammer, elektronstrømme, profitdrømme, varme, livsstil, atomar brændstof, plastik, drømme om kontrol, statisk energi, lovgivning, vand, økonomisk teori, ledninger og træ – for at nævne bare nogle af aktanterne (BENNETT, 2012: p. 25)

Sammenbruddet har en lang og kompliceret kausalkæde, der involverer beslutninger og reaktioner fra både menneskelige og ikke-menneskelige elementer i netværket, og agensen er altid, i sidste ende distribueret og kan ikke indfanges. Agens i assemblager en skrøbelig, midlertidig og indirekte størrelse (BENNETT, 2010: p. 36).

I lyset af hendes agens-begreb, hvilken rolle spiller så hendes vitalistiske tanke? Skal man tage vitaliteten bogstaveligt? Hvis vitaliteten i den materielle krop er en egenskab, eller kraft der befinder sig i aktanter og manifesterer sig som emergente egenskaber, kan man undre sig om sig om det blot er en animistisk betragtning eller om det er en ikke-subjektiv vital kraft. Adskiller hendes vitalitetsbegreb sig væsentligt fra andre samtidige forestillinger om kausalitet i komplekse systemer?⁴

Bennett uddyber sit vitalitetsbegreb blandt andet ved at læse biologen og filosofen Hans Driesch, der i begyndelsen af det 20. århundrede formulerede en kritisk neo-vitalisme. For Driesch, ligesom for den samtidige vitalist Henri Bergson, var det afgørende at livet ikke kunne reduceres til en mekanisk materialitet i den Cartesianske forstand. Der måtte i stedet være et livsgivende princip, der animerede materialiteten uden selv at være materiel størrelse. Driesch kalder denne vitale energi 'entelechy', et term han låner fra Aristoteles, og karakteriserer den ved at være kvalitativ og ikke-rumslig modsat det materielle, der er kvantitativt og rumligt udfoldet. Bennett er fascineret af 'entelechy', fordi det er en ikke-personlig form for

ILL. 4

Courtesy Medicinsk Museion, København. Foto: Morten Skovgaard

agens, men er samtidigt kritisk overfor den måde Driesch implicit karakteriserer materialitet som passivt og mekanisk, der betyder at han i sidste ende trækker sig tilbage fra en egentlig materiel vitalisme. Bennett's vitalisme ser ikke det vitale som noget, der er eksternt eller af en anden karakter end det materielle. I stedet ser hun det materielles potentiale for selv-organisering som en slags agens, en vital kraft, der i iboende i alt materielt, uanset om det er levende eller ej. Bennett peger på, at der i virkeligheden ikke er brug for at gøre det materielle åndeligt – at kaste en slags vitalt tryllestøv ud over det – men i stedet at få kompliceret vores billede af det materielle. Der skal gøres op med forestillingen om det materielle som noget mekanisk og ensrettet. *Vibrant Matter* tegner i sidste dog kun et omrids af en mere robust og filosofisk sammenhængende vital materialisme; bogen er en indledende afsøgning mere, der i højere grad sigter mod at få skabt tanker omkring agens i materielle systemer, der ikke er bundet på en klassisk menneskelig intentionalitet, snarere end at præsentere en fuldbyrdet ontologi.

I et større perspektiv forsøger Bennetts filosofi at argumentere for, at vi bliver nødt til at udvide vores samfundsforestilling til at inkludere det menneskelige, det ikke-menneskelige (teknologier, mikrober, mobiltelefoner, planter, dyr, virusser, etc.) og det ikke-levende (sten, bjerge, floder, etc.). Kun ved at inkludere dem i vores samfundsforståelse kan vi komme til en forståelse af hvorfor sociale systemer og strukturer ser ud som de gør, og hvorfor de ændrer sig, som de gør. Og for at komme til den forståelse bliver vi nødt til at udvikle nye sensibiliteter og nye sprog, der gør os bedre udrustet til at opdage de agens-effekter som det ikke-menneskelige besidder, og som ikke kan reduceres til vores signifikationer, betydninger, egenskaber, etc. Vi bliver, i Bennetts optik, nødt til at forstå bedre de uventede og uforudsete effekter som det ikke-menneskelige introducerer i vores sociale og politiske relationer.

Hvor står vi henne? Materialitetsfilosofi og tidsånden

Vibrant Matter slutter med noget så sjældent og akademisk ukurant som en trosbekendelse. Bennett kalder den selv hendes materiel-filosofiske Nikænske Trosbekendelse:

Jeg tror på én samlet materie-energi, der skaber alt set og uset. Jeg tror på, at pluriverset er gennemløbet af kontinuerligt skabende heterogeniteter. Jeg tror på, at det er forkert at fratage vitalitet fra ikke-menneskelige kroppe, kræfter og former, og at en forsigtig dosis antropomorfisme kan hjælpe med at fremhæve denne vitalitet, selvom den modsætter sig en komplet oversættelse og overskrider min forståelsesevne. Jeg tror på, at mødet med levende materie kan gøre mine forestillinger om menneskelig kontrol kyskere, at det kan fremhæve altings fælles materialitet, at det kan vise en større fordeling af agens, og at det kan omdanne selvet og dets hensyn (BENNETT, 2010: p. 122)

At det bliver formuleret som en trosbekendelse afslører at Bennetts projekt kommer fra et følt behov for nye forståelse af den materielle verden og vores placering i den. Ved at vise hvordan agens kun er mulig i større sammensatte enheder forsøger Bennett at, med hendes egne ord, »øge statussen af den materialitet, som vi er dannet af« (BENNETT, 2010: p. 12-13). Grunden til at gøre det, er for at skabe en ny slags politisk bevidsthed, hvor det at tage vare på sig selv er at tage vare på et større mere omfattende og mere materielt

system end individorienterede politiske strømninger lægger op til. Det at vi mennesker ikke har den form for agens vi troede, betyder ikke at vi kan fralægge os ansvaret – vi bliver nødt til at tage vare på et større system af agenter, og forstå os selv som radikalt indlejrede i vores omverden.

Det er på denne måde at *Vibrant Matter* bliver et udtryk for en vigtig strømning i optagetheden af det materielle i human- og samfundsvidenskaberne. Det er ikke bare fordi vi er trætte af diskurser og sociale konstruktioner, og har brug for en ny isme at kaste sig over, men også fordi vi synes at stå overfor en ny og mere materiel virkelighed. Som den tyske filosof Hans Ulrich Gumbrecht skrev for nogle år siden:

Det er som om vi med et har opdaget, at vi er midt i tiden og midt i mellem genstande, og at vi har et ønske om, at blive en del af denne materielle verden (...) Med andre ord skal vi til at lære hvad det vil sige at være en iagttagere der står, med sin krop, midt i en materiel verden (GUMBRECHT, 2008: p. 529)

Det er præcist hvad Bennett forsøger, og som hun deler med andre forsøg på at skabe ny materialitetsfilosofi. Den nye materielle filosofi har styrker og svagheder. Styrken ligger i den stædige vilje til at prøve noget nyt og gøre op med trætte teoretiske dogmer. En klar svaghed er en tendens til abstrakte teoretisering og generaliseringer. Det hænger nok delvist sammen med, at det stadig mere er en tidsånd og et opgør og at de fremadrettede konturer stadig er noget tågede. En konsekvent applicering af en materiel filosofi på konkrete, empiriske områder er næste skridt, og spørgsmålet er, hvad der bliver taget med fra den teoretiske ønskeliste og hvad der må opgives når entusiasmens bølgegang har lagt sig igen.

Adam Bencard er adjunkt i forskningskommunikation ved Medicinsk Museion, Københavns Universitet, og er tilknyttet The Novo Nordisk Foundation Center for Basic Metabolic Research. Hans arbejde er delt mellem praktisk forskningskommunikation, hovedsageligt udstillingskuratering (senest udstillingen Balance og Stofskifte), og akademisk forskning. Hans forskningsinteresser omhandler materialitet, tilstedeværelse og kropslighed anvendt som redskaber til at analysere og forstå molekylærbiologiske forskningsområder som bl.a. mikrobiomforskning.

SUMMARY

All Sorts of Wild Things

Et nedslag i ny materialitetsfilosofi

This paper discusses the rise of a new materialism in contemporary philosophy, based on a reading of Jane Bennett's *Vibrant Matter: a political ecology of things*. Vibrant Matter is an attempt to work through a central question: How would our political engagement in public issues change if we tried to take seriously the notion of a vitality that permeates the material world around us. In this vital materialism, agency is distributed amongst a variety of quasi-agents, human and non-human, that each have their own trajectories, powers and capacities. She investigates a world filled with stem cells, electricity, food, garbage, metals and bacteria, in order to trace the complicated material assemblages which we are part of and which run through us. She wants to articulate this vital materialism as a path to a non-anthropocentric reshaping of how we understand ourselves and our relationship to the world around us. In the paper, I argue that while Bennett's work has a range of issues and will require a sustained empirical application to test its usefulness and applicability, it is an interesting symptom of the current wave of philosophical attempts at articulating a response to the global situation in which we find ourselves increasingly as material beings in a material world.

NOTER

- 1 Se Ahmed 2008 for en kritisk gennemgang.
- 2 En mere genealogisk gennemgang kan læses i Dolphin & Tuin 2012, pp. 85-180.
- 3 Se Bryant 2011 eller Bogost 2012.
- 4 Som for eksempel i Developmental Systems Theory (OYAMA, 2000).

LITTERATUR

- Ahmed, Sarah: »Some Preliminary Remarks on the Founding Gestures of the 'New Materialism'«, in *European Journal of Women's Studies* February, 15, 2008, pp. 23-39.
- Bennett, Jane: *Vibrant Matter: a Political Ecology of Things*, Durham: Duke University Press, 2010.
- Desbonnet, L: »Microbiota is Essential for Social Development in the Mouse« in *Molecular Psychiatry*, Advance Online Publication, 21 May, 2013.

- Ian Bogost: *Alien Phenomenology, or What It's Like to be a Thing*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2012.
- Bryant, Levi: *The Democracy of Objects*, Ann Arbor: University of Michigan Library, 2011.
- Bryant, Levi; Srnicek, Nick & Harman, Graham (red.): *The Speculative Turn: Continental Materialism and Realism*, Melbourne: Re.press, 2011.
- Coole, Diana & Frost, Samantha (red.): *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics*, Durham: Duke University Press, 2010.
- Cryan, John & Dinan, Timothy: »Mind-altering microorganisms: the impact of the gut microbiota on brain and behavior« in *Nature Reviews: Neuroscience*, Advance Online Publication, 12 September, 2012.
- Dolphijn, Rick and Tuin, Iris van der (red.): *New Materialism: Interviews & Cartographies*, London: Open Humanities Press 2012.
- Gumbrecht, Hans Ulrich: »Shall We Continue to Write Histories of Literature?«, in *New Literary History*, 39(3), 2008, pp. 519-531.
- Harman, Graham: »Object Oriented Philosophy«, in *Towards Speculative Realism*, Winchester, 2010, pp. 93-104.
- Meillassoux, Quentin: *After Finitude: An Essay on the Necessity of Contingency*, London: Continuum, 2009.
- Oyama, Susan: *The Ontogeny of Information: Developmental Systems and Evolution*, Durham: Duke University Press, 2000.